

időt.” (*Hermelin*) Az idő Brasnyónál az, ami örökös hátulütője az át-zellemültségnek, ami kizökkent és hátráltat — tehát negatív fogalom. Ilyen körülmények között szólalhat meg nyersebben vagy ironikusabban az indulat, a prófétálva támadás (*Itt, a hamuban*). Ennek nem közösségi indítékai vannak, e versek nem ismerik az emocionális azonosulást. Indítékai mögött a fenyegetettség foglal el fontos helyet. A költő bizalmatlan, az ő törekvése a tudatos alakulás, az örökös feloldódás, mássá-levés erőfeszítés-sorozata. Lényét megfoghatatlanná, kimerhetetlenné szeretné tenni, s az önmagukat átélényegítő sámánokat érzi közeli rokonának. Titkokba fúródva, a földi biztonságot elveszítve, saját magát is a titokzatoság látszatába szeretné elbújtatni. Ezért formailag Reginának beszél ugyan, mégis az őt ért méltánytalanság miatt panaszkodik: „Valaki újjáépíti arcod, mintha egy régi reggel elenyészett, szürkés pászmaít rekonstruálná, ördögi iktatóba.” (*Akt Regináról*)

Brasnyó István költőiségének, miként oly sok poétának, a természet-élmény ad szárnyakat. Ilyenkor a lélek mérgei közömbösítődnék, s az alany és a tárgy harmóniáját semmi sem zavarhatja meg. Ilyen antologikus költemény például a *Vidék*.

VAJDA Gábor

IDŐ ELŐTT?

Beretka Ferenc: *Abban az utcában*, Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1980

Beretka Ferenc egy időben kissé „látványosan” hívta fel magára a figyelmet: 1975-ben, most kezünkbe vehető első, eddigi kisprózaí alkotásait egybegyűjtő kötetében is megtalálható *Reggel* című novellájával a *Magyar Szó* jubileumi novellapályázatán első díjat nyert, két évvel később pedig a Majtényi Mihály-novellapályázaton a *Találkozás* cíművel harmadik díjat. Biztató kezdet ez kétségtelenül, ami azonban tagadhatatlanul veszedelmes buktatót is rejteget, nem utolsósorban azért, hogy kritikussait akarva, nem akarva a mérce megemelésének irányába befolyásolja. Főleg az első díjas írás kvalitásaiból fakadóan, mivel ez a jó arányérzékkel megkomponált novella most öt év után újraolvasva sem vesztett sokat fényéből, sőt — s ezt már nem tekinthetjük okvetlenül dicséretnek — tulajdonképpen ez számít ma is Beretka eddigi legsikerültebb novellájának. Tárgya egyébként, mivel általa egy kotrógépező munkás reggelével s ezen keresztül a szereplő villanás-szerűen megmutatott belső világával ismerkedhetünk meg, könnyen a téma tekintetében is bizonyos elvárásokat támaszthat bennünk. Némi-
lég a kritikus számára is buktatót jelentőn ébresztve olyan, könnyen „előítéletté” válható sejtéseket, hogy a fiatal szerző kötetéből, bizonyos értelemben hézagpótlás gyanánt is, mindenekelőtt a munkásélet ábrá-

zolását, átélését, annak közvetlen vagy áttételes kivetítését reméljük. Nem azért, mintha holmi irodalmon kívüli szempontok folytán éreznénk kiemelten fontosnak a szóban forgó témakört, hanem mert a Reggel mögött még annak idején ilyen jellegű élményvilágot sejtettünk, pontosabban, a fenti élményvilág megszólaltatását lehetővé tevő gyökekre véltünk bukkanni.

Kötetének olvasásakor eleinte mintha csakugyan ez a feltevésünk igazolódna. Első, Ólmosban, ezüstszürkében címet viselő ciklusának lényegében lírai hangvételi, cselekmény nélküli, karcolatszerű darabjaiban ugyanis tagadhatatlanul ez az előre várt élményanyag mutatkozik meg, minden tapogatózó-tétovázó jellege ellenére is biztató módon. Meglehetősen eltérő eszközök segítségével bontakozik ki bennük az a félig „szegényparaszti”, félig munkáskörnyezet, amelyre Beretka elsődleges élménymeghatározójaként eleve számítottunk is. Nemezszer pusztán légi- és hangulatteremtő elemek, környezeti rekvizitumok révén keltve életre, úgy, ahogyan az a Hajnalban kék vonatokkal álmodom, a Körök és falak esetében történik, vagy éppen a Keresel valamit esetében, amelyben mintha csak a falusi élet és múlt melegebb színei szembesülnének a városiasodó környezet egyfajta sivárságával. Felbukkanni látszanak azonban konkrétságukban is valósnak tetsző, gyermekkort idéző élménylenyomatok is, elsősorban az Ólmosban, ezüstszürkében és a Fagyalt megkapóan felvillantott képsoraiban. Velük szemben viszont az egész kötet címét adó írásban allegorikus, metaforaszerű megoldással találkozunk, lévén, hogy az Abban az utcában átmenetileg (?) világlító szentjánosbogarakká váló fekete pontocskái csakis így értelmezhetők; más kérdés, hogy ennek az írásnak némileg teherterelvévé lesz a belőle kicsengő, kissé zavaró szólamszerűség. Ellentétben az 1977 című írás „meg nem írt” naplósorainak egyfajta érzelmességet is vállalni mérő s az egymással megosztott örömök szépségét kifejező emberségével — akkor is, ha az itt kibontakozó színek felmelegítő sugárzása, más árnyalatokban való gazdagsága folytán, már nemigen jellemezhető „ólmosnak” vagy „ezüstszürkének”.

Túl harmonikusnak aligha mondható kezdet ez tehát, kiforratlanságra valló és egyenetlen, ugyanakkor azonban — ismételjük — ígéretes is. Főleg azért, mert ezek a kis karcolatok ekkor még holmi „előmunkálatoknak” tűnnek csak, mintegy az anyaggyűjtő munka melléktermékeinek. Hogy utánuk jobban megformált, szilárdabb vázra és maradandóbb anyagból felépült írások sorakozzanak. Ami a második ciklusnak is címet adó Találkozás után, a bevezetőben már emlegetett Reggel esetében, átmenetileg csakugyan bekövetkezik, bármennyire statikus állapotrajznak hasson is ez a novella, melynek világa az azt követő Szakításban mintha meg is mozdulna, dinamikussá válna és továbblépést is jelentene egyúttal. Szembetűnő ugyanis, hogy a töltésen végigfutó és a számára menekülést jelentő hajót elérni remélő hőse már

többé-kevésbé végiggondolja azt a gondolatsort, melyet a Reggel kor-
róépkezelője még nem mer végiggondolni, hanem hideg vízzel mintegy
lemos magáról, lecsillapítva azt a belső lázadást a „taposómalom” ki-
látástalan kényszere ellen, ami a Szakítás hősté már cselekvésre is kész-
teti, jobb megoldás híján „szakításra”, szökésre. Menekülésre abból a
világból, amelyet a pisztrángokról szóló hasonlat fejez ki a legtalálóbb-
ban, még ha a szerző a kelleténél kissé szájbarágóbban mint „a kispol-
gári konvenciók nyálkás pocsolóját” emlegeti is itt, ahelyett, hogy egy-
szerűen pocsolójáról szólna csak, amelyben „tökmaghoz hasonló lapos-
férgéken kívül” nem él meg semmi. Nem kevésbé kár, hogy írásának
befejezésekor szerzőnk nem talál jobb megoldást a ruhástul való vízbe-
ugrás (öngyilkosság?) mesterkéltén felfokozott drámaiságánál, nem szólva
arról, hogy figuráját, akaratlanul is a témához nem illően anekdotázó
hangvételt okozón, „hősünk”-ként emlegeti csak. Ezek a mellékesnek
mondható kifogások azonban semmiképp se jelentik azt, hogy Beret-
kának nem ezen a Szakításban meglelt szálon lett volna érdemes első-
sorban tovább haladnia, statikusságán még inkább túllendülnie. Várat-
lan megtorpanása azonban sajnos már ebben a ciklusban, a Négy ciga-
retta című, kívülről ráérzetsége folytán meglehetősen erőtlenül ható
művész tárgyú novellájában bekövetkezik. Hogy utána a Magány cím
alatt összefogott darabok (Ünnep örökre, Séta késő őszi reggeleken, Az
öregasszony, Rend egy időre, Magány) ismét csak állókészerű kis tör-
ténetek legyenek, tiszteletreméltó részvétellel felvázoltan magukra ha-
gyott és szenilis öregekről vagy rokkantokról, annyit mondván el róluk,
amennyi az együttérző, de rajtuk kívül rekedő megfigyelő szemével
nézve belőlük megmutatható — innen szokványosságuk. Az utánuk
következő Kérészek és partifecskek című ciklusra viszont ismét az em-
lékek közt való kutatás a jellemző, úgyhogy ezeknek az írásoknak ta-
lán inkább az Olmosban, ezüstszürkében után kellett volna következ-
niük, erősen eltérő színvonaluk így alighanem kevésbé lenne észrevehető.
Tekintve, hogy a Töredékek 1 és 2 a maga már-már unalomba hajló
bölcsekedésével és szétfolyó alaktalanságával akár ki is maradhatott
volna a kötetből, ellentétben a ciklusnak címet adó hosszabb és a jelek
szerint szintén önéletrajzi elemekből felépülő írással, amely a maga
gazdagságával kétségtelenül bőséges nyersanyagnak is tekinthető élmény-
világról árulkodik, s olyan mondanivaló-tartalékot sejtet, amelyből
írónk valószínűleg még sok mindent felszínre hoz majd, főleg, ha lesz
bátorsága benne igazán mélyre merülni. Így önmagában szemlélve ezt
az írást még akár azon is sajnálkozhatunk, amiért nem ez lett a kötet
záródarabja.

Annál is inkább, mivel nehéz ellenállnunk annak a kísértésnek, hogy
az utolsó ciklus címét — Kudarc — ne tekintsük egyben minősítő jel-
zőnek. Ez a ciklus ugyanis lényegüket tekintve céljatevesztett vagy ép-
pen céltalanul írt próbálkozásokat foglal magában. Még ha a Furcsa

kis történetek a doktornőről jobb híján „költőinek” mondható darabjai a maguk meseszerűségében nem is nélkülöznek bizonyos frappánságot, irrealitást, ugyanis nem igazolja semmilyen, a történetecskék keretein túlmutató mondanivaló, úgyhogy valószínűtlenségük sem lett több öncélú „furcsaságnál” — hibbantként jellemezhető szereplőik önmagukon kívül senkit és semmit nem jelképeznek, habkönnyűen lebegnek a valóság fölött, amihez semmiféle szál sem kapcsolja őket. Igaz ugyan, hogy rájuk valamint a Mese a költőről és a Szűz Máriáról c. novellára gondolva nagyon is eszünkbe jut, hogy irodalmunk igencsak tele van efféle kis történetekkel, csak hát éppen ezért merült fel bennünk az a kicsit türelmetlen kérdés is, okvetlenül folytatnunk kell-e ezeket a történeteket. Másféle értelemben bizonyul viszont meddőnek a kötet három utolsó novellája, az *Ida: beomlott vészkijárat*, a *Kudarc* és a *Vaktükörben*, melyeknek lényegét tekintve azonos belső válság, magány, alkotói meghasonlottság képezi tárgyát, sajnos azonos kiindulópontból is megközelítve, ugyanarról a novellahősről is esik szó bennük, anélkül, hogy kiábrándultságának és kiégettségének valóságos okait, túl a divatos-általános közhelyszerűségeken, közelebbről megismerhettünk, amiért is a figura helyzetébe se tudjuk igazán beleélni magunkat. Ezért is érezzük idegesítően „lelkizőnek”, „nyavalygósnak”, s támad fel bennünk nemcsak az a gondolat, hogy az ilyen válsághelyzeteket meghatározó konkrétumok ismertetése nélkül bármiféle ehhez hasonló „lélekábrázolás” szükségszerűen csak fiaskót jelenthet, hanem az is, hogy az efféle napjainkban vagy a kivételes mélység és meggyőződerő vagy pedig az ironikus-cinikus megközelítés képes igazolni és megmenteni a semmitmondás szürkeségétől.

Attól a szürkeségtől, ami ilyenformán sajnos éppen utolsó „színfoltja” a kezdeti tétovázásról tanúskodó és több irányba is topogatózó kis kötetnek, amely kétségtelenül az ígéretek számos jegyét is magán viseli, szembeütköző egyenlensége azonban óhatatlanul azt a gyanút ébreszti bennünk, hogy Beretka Ferenc túlságosan sietett kötettel jelentkezni, s ehhez még kevésnek bizonyuló anyagát „töltelékkirásokkal” is felduzzasztani. Könyve alighanem ezért lett koncepciótlan, néhány kiemelkedő írástól eltekintve jobbára csak egy fiatal prózaíró kiforratlannak tetsző első kötete csupán.

VARGA Zoltán